

ПРИКАЗИ

Сретен Вукосављевић: *ИСТОРИЈА СЕЉАЧКОГ ДРУШТВА, I ОРГАНИЗОВАЊЕ СЕЉАЧКЕ ЗЕМЉИШНЕ СВОЈИНЕ*. Издање Српске академије наука, посебна издања књ. ССIX, Београд, 1953, стр. 335.

У својој књизи, која је плод дугогодишњих посматрања и размисљања, С. Вукосављевић је изнео врло јасно како је после миграција пре два-три века настала својина земље код нас и како се она развијала. Али пошто је својина право, а право значи односе, он је у ствари поводом постанка и развијања земљишне својине проучавао основне односе нашег ранијег сељачког друштва. Кроз јасну призму својине ми посматрамо поновно настајање нашег сељачког друштва од досељеника, видимо главне односе у њему и пратимо његово развијање. Може се узети, примера ради, параграф 14 који носи наслов: Како је земљишна својина остала сељачка. Ту је на одличан начин показано како је сељак сачувао земљу и од феудалаца и од капиталиста и од главара, и зашто се нису имућнији сељаци претворили у велике сопственике. У овом се параграфу осветљава положај сељака као целине, и њихов однос према другим друштвеним групама. Кроз судбину својине земље, њено остајање у рукама сељака, Вукосављевић показује какви су били односи разних група нашег старог још увек мало диференцираног друштва. Иако није у првом плану, у ствари то друштво је предмет ауторовог проучавања. И због тога књига с правом носи и назив: „Историја сељачког друштва“, који ће јој бити заједнички са још трима које треба после ње да дођу, а то су Организовање сељачког насеља, Организовање сељачких радова и О друштвеним заједницама и о облицима понашања у њима.

Може се слободно рећи да ова књига претставља велики добитак за нас и да ће бити од велике користи свима који се баве друштвеним наукама код нас. Њена вредност је вишеструка: она вреди и по постављеним питањима и по начину како су та питања постављена, и по ауторовим интерпретацијама, и по обиму материјала.

Вукосављевић је много путовао по свима нашим крајевима, и посматрао и проучавао наше село. Он је на тим путовањима био скупипо огроман материјал, који је, нажалост, у рату пропао. Али је он добар део тога материјала могао да реконструира, пошто се био интимно уживео у њега. Из онога што је тако спасено ми можемо да нагађамо о богатству које је пропало.

Факта која су у књизи изнесена су многобројна, разноврсна и нова. Скупљена у разним крајевима наше земље она омогућавају корисна приближавања и поређења. Она омогућавају да се општој

науци о друштву да допринос са наших терена. Судаћи по свему, у извесном погледу ми спадамо у ретке земље у којима се извесни облици могу још непосредно посматрати. Благодарећи нарочитом стицају околности у нашој земљи на селу се може још наћи живих доказа који су давно ишчезли на другим местима. Нарочито у њеном српском делу који је, живећи под Турцима, био сачувао релативну локалну слободу и независност, те су тако могли слободно деловати фактори који су другде били мање или више пригушени од стране јаче и живље државне власти него што је била турска. Вукосављевић је то уочио и утврдио многе врло интересантне чињенице. Излагање тих чињеница чини добар део ове књиге.

Али се Вукосављевић није ограничио на то. Он је у материјалу уочио која се питања постављају, та питања формулисао и груписао и дао своју интерпретацију оног дела историје сељачког друштва која се може сагледати кроз постанак и развитак земљишне својине на селу. По Вукосављевићу сва питања која се постављају у овој материји могу се груписати око три главне тачке. око постајања земљишне својине, око „распоређивања“ парцела и око „уобличавања баштенског права“. То вреди како за приватну тако и за колективну својину. Он сматра да се ради о три групе питања, мање више одвојене, и мисли да се у њима исцрпљује проблематика историје земљишне својине. И по реду којим је водио своја излагања види се да он сматра да се ту ради о три процеса и због тога свакоме од њих посвећује посебне одељке.

У основаност оваквог гледања на ствари могло би се сумњати. Својина чим „настаје“ нужно се и „правно уобличава“, а од кога ће земљиште сељак крчити и захватати одређено је његовим привредним потребама. Не би се рекло да су то „три линије“ по којима се врши развијање својине. Ради се о једном процесу, али који може бити посматран са више тачки гледања. И то је, у ствари, оно што је Вукосављевић учинио. Он је истраживао, прво, како је сељачка својина заснована и тим поводом говорио о крчењу и захватању, а затим о деобама колективних земљишта. Затим је испитивао која је права сељак имао у почетку на земљи до које је тако дошао, а која је права на истој земљи имала сеоска заједница, и како су се та права повећавала, односно смањивала, те се тако својина постепено уобличавала. Ту је нарочито добро изнесен однос појединца и друштва и то изгледа најбољи и најзначајнији део књиге, и поред тога што се ауторове конструкције и разлагања о суштини права својине и осталим правним проблемима не могу примити без великих резерви. Најзад, он је истраживао „распоређивање при захватању земљишта“. Управо, он своја излагања врши нешто другачијим редом и одмах после „настајања“ својине, говори о „распоређивању“ при захватању, и најзад о „уобличавању баштенског права“. Али ја сам групе проблема поређао оним редом којим је Вукосављевић, тако ми се чини, приступао свакој појединој у току година својих истраживања и размишљања. Изгледа да их је он издвојио по томе како је током времена откривао постојање проблема, и како се временом при испитивању историје земљишне својине стављао на разне тачке гледања. Ако би то било тачно, онда овај његов начин излагања ствари не би значео „праћење три линије“, него би нам откривао историју Вукосављевићевих истраживања и размишљања. Од притиска те историје он није могао да се ослободи, те није могао да „води по једној линији“ оно што и јесте један јединствени процес. И тако поред резултата Вукосавље-

вишевих истраживања ми бисмо имали у неколико и ред којим је он откривао проблеме.

Али и кад би ови приговори били тачни они не би ништа одузимали од велике вредности ове књиге. Јер груписање питања око три основне тачке није утицало на њихова решења. И кад би се сна друкчије груписала она би остала иста и Вукосављевић би их вероватно третирао на начин на који их је сада третирао, и дао нам исте резултате. Ти резултати су значајни и од велике важности за даља изучавања нашег села, а метод рада је модел како се материјал прикупља на терену и како се обрађује. Радници на овом пољу добиће овом књигом неопходан приручник за ову врсту студија, који им је до сада недостајао.

Резултати до којих је Вукосављевић дошао испитујући проблеме у вези са настанком и развијањем земљишне својине били би у најкраћим потезима ови: Основно је да су својински односи на селу зависили од потреба сељакове привреде. Иначе, земљишна својина на селу постала је, углавном, пре два-три века, после миграција, захватањем и крчењем, као и доцнијом деобом колективних земљишта. Она је настајала паралелно са разним облицима колективне својине. У почетку она није била оно што је данас. Сопственик, кога Вукосављевић радије назива власником, није имао сва овлашћења која чине потпуно право својине, већ само нека од њих. Заједници — селу — такође су припадала нека од тих овлашћења. Временом, са променом у привреди, власник је прибављао и она овлашћења која није имао, и тако употпуњавао своје право својине. У истој мери заједница је губила своја права. Тај процес је убрзан преласком са сточарства на ратарство. Због настале тескобе издељена су колективна земљишта и претворена у приватна. Нестајало је постепено утрина („селина“), па и „планина“. Тим колективним земљиштима Вукосављевић посвећује засебно поглавље. Он излаже режиме на њима са детаљима и утврђује однос између потреба којима оне одговарају и правила која важе за њихово искоришћавање. Вукосављевић сматра да права на земљу на селу нису оно што ми називамо својином и он се служи тим изразом због тога што нема бољег. Он сматра да је тај појам створен у другој средини, у средини са другојачим друштвеним односима и да се само са великим оградама може употребити за описивање односа на селу кад се ти односи тичу земље. Сadržина тог права својине није се само мењала током времена, она је била различита и у исто време на разним парцелама. То је зависило од места где су се поједине парцеле налазиле. У том погледу Вукосављевић утврђује сукцесивно постојање три „распоред баштине“: „стари комасациони распоред баштина“, потески распоред у коме опет парцеле могу бити распоређене „линиски“ или „полигонски“, и, најзад, распоред који је резултат планског комасирања. На неких четрдесетак странаца сва ова разна распоређивања су описана, а детаљно су дискутована и питања са њима у вези. Све се то догађа у оквиру атара, који је територијална подлога и просторни оквир сељачког друштва, а чијем проучавању Вукосављевић посвећује четврто поглавље своје књиге. Пажљиво проучавање атара даје драгоцене податке о историји тог друштва, пошто су се у атару депоновали током времена резултати разних збивања у том друштву.

Овде се не могу дискутовати ови резултати ни у целини ни поједини од њих. Вукосављевићевом књигом биће отворена или поново оживљена дискусија о многим проблемима социологије села, и то ће остати Вукосављевићева не мала заслуга. И ако се на крају

његови закључци не буду одржали у појединостима, остаће као стечено да је он проблеме социологије нашега села покренуо у целини и предложио једно кохерентно њихово објашњење, по коме установа својине земље на селу, и све друге које иду са њом, зависе од потреба сељачке привреде.

Михаило Константиновић

Dr. Ana Prokop: KOMENTAR OSNOVNOM ZAKONU O BRAKU. Izdanje „Školske knjige”, Zagreb, 1953, str. 246.

А. Прокоп објавила је досад више запажених радова из породичног права, као Равноправност жене, брак и породица по Уставу ФНРЈ, 1948; Усвојење по законодавству ФНРЈ, 1948; Право жене нове Југославије, 1950, а недавно је објавила и Коментар Основног закона о браку. Писати коментаре закона није лако и једноставна ствар. Нарочито је тешко писати коментаре оних закона који уређују и расправљају личне односе грађана и засецају у унутрашњу и осећајну страну људског живота. У ту групу спада свакако и Основни закон о браку. А. Прокоп морала је уложити огроман труд и напор да правилно схвати и уочи смисао и значење појединих одредаба основног закона о браку које су изражене у кратким и сажетим прописима. У ту сврху она је добро проучила сав доступни материјал, користила је записнике комисија која је израдила нацрт наведеног закона, скупштинске белешке, судску праксу и чланке и расправе о појединим питањима брачног права. У томе раду такође се угледала на најбоље стране коментаре брачног законодавства. Уз сваки члан Основног закона о браку она даје низ образложених решења која се отуда могу извести. Поред решења она наводи и материјал којим се служила, а нарочито судску праксу. Највише се позива на одлуке Врховног суда Хрватске, јер јој одлуке других судова нису биле у довољној мери приступачне.

Овај коментар и са научне и са техничке стране задовољава. Писан је јасно, приступачно и прегледно. Решења су углавном добро постављена и правилно разјашњена. Према томе овај рад претставља озбиљан придлог за упознавање нашег брачног права и за разумевање и правилну примену Основног закона о браку.

М. Беговић

L. Bercher et G. H. Bousquet: GHAZALI, *Le livre des bons usages en matière de mariage*. Paris, 1953 p. 130.

Правни факултет у Алжиру издаје већ 70 година свој часопис „Revue algérienne”. Поред тога факултет је почео објављивати, има неколико година, и своја посебна издања под именом „Bibliothèque de la Faculté de droit d'Alger”. Досад је објављено 17 свезака све библиотеке. Ту се расправљају углавном питања која засецају у друштвени живот народа Северне Африке. Сем тога ту су објављене и следеће студије од општер значаја: М. Н. Fabre, *Theorie des démocraties populaires*. V. 1950; R. Guiho, *Le recours contre l'auteur d'un*